

Dildə dünyanın konseptuallaşdırılması

Nigar Babayeva

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Bakı Slavyan Universiteti. Azərbaycan.

Annotasiya. Konsept – koqnitiv səviyyə vahididir, ona görə də o, anlayış və mənanın təbiətinə dair hər şeyi özündə birləşdirir. Lakin konsepsiya həm də mədəniyyət faktıdır. İlk forma – etimologiya, aksioloji qiymətləndirmə, assosiasiyalar, abstraksiya, psixi izoqloslardır.

Konseptualizasiya insanın ünsiyyət və ya dünyanı dərk etmə prosesində həyata keçirdiyi konseptual strukturlar şəklində məlumatın əldə edilməsi, koqnitiv emalı və təşkili prosesi konseptuallaşdırmanın belə geniş başa düşülməsi R.Linekerin əsərlərinə gedib çıxır, burada konseptuallaşdırma mənalarının formalaşması ilə bağlı informasiyanın koqnitiv emalı prosesi kimi müəyyən edilir.

Məqalədə dildə dünyanın konseptuallaşdırılmasından və kateqoriyalaşdırmadan bəhs edilir. Məqalənin hazırlanmasında müxtəlif elmi mənbələrdən istifadə olunub.

Açar sözlər: konsept, kateqoriya, dil, dünya, dilçilik

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 16.03.2023; qəbul edilib – 10.04.2023

Conceptualization of the world in language

Nigar Babayeva

Doctor of Philosophy in Philology
Baku Slavic University. Azerbaijan.

Abstract. A concept is a cognitive level unit, so it includes everything about the nature of understanding and meaning. But the concept is also a fact of culture, and consequently it also includes those who make it so: the original form – etymology, axiological evaluation, associations, abstraction, mental isoglosses.

Conceptualization is the process of acquiring, cognitive processing and organization of information in the form of conceptual structures implemented by a person in the process of communicating or understanding the world. Such a broad understanding of conceptualization goes back to the works of R.Lineker, where conceptualization is defined as the process of cognitive processing of information related to the formation of meanings.

The article deals with the conceptualization and categorization of the world in language. Various scientific sources were used in the preparation of the article.

Keywords: concept, category, language, world, linguistics

Article history: received – 16.03.2023; accepted – 10.04.2023

Giriş / Introduction

Konseptualizasiya (ingiliscə conceptualization, f.p.: conceptualisation, almanca: Konzeption, Konzeptualisierung) insanın ünsiyyət və ya dünyanı dərk etmə prosesində həyata keçirdiyi konseptual strukturlar şəklində məlumatın əldə edilməsi, koqnitiv emalı və təşkili prosesidir. Konseptuallaşdırmanın belə geniş başa düşülməsi R.Linekerin əsərlərinə gedib çıxır, burada konseptuallaşdırma mənaların formalaşması ilə bağlı informasiyanın “koqnitiv emalı” (“conceptualization or cognitive processing” – “konseptuallaşdırma və ya koqnitiv emal”) prosesi

kimi (“meaning is equated with conceptualization” – “məna konseptuallaşdırma ilə eynidir”) müəyyən edilir [3, s.2-3]. Konseptuallaşdırma nəzəriyyəsinin “prosessual” mənbələri kimi, R.Lineker aşağıdakıları qeyd edir: 1) C.Miller və F.Conson-Lerdin prosedur semantikasi, 2) U.Chafedə məna növlərinin tədrislik konsepsiyası (konseptin fəaliyyət dərəcəsi ilə əlaqədar), 3) generativizmin müddəaları, o cümlədən kateqoriya və onun nümayəndələri olaraq konseptlər arasında “predikativ proqnozlar”ın qurulması [3, s.73].

Əsas hissə / Main Part

R.Linekerin fikrinə, “koqnitiv” mənbələr – mental fəzaların kateqoriyalaşdırılması və qurulması nəzəriyyələrinin, məkan semantikasi və güc dinamikasının, qrammatikləşmə və leksikləşmə nəzəriyyələrinin müddəalarıdır. Konseptuallaşdırma termini həm də müasir koqnitiv elmdə konseptuallaşdırma prosesinin mərhələlərini özündə birləşdirir. Beləliklə, U.Kroft və D.A.Kruz konseptuallaşdırma proseslərini, (“konseptuallaşdırma prosesləri və ya konstruktiv əməliyyatlar” – “conceptualization processes or construal operations”) əməliyyatları adlandıraraq aralarında bərabər işarə qoyurlar [3, s.41].

Konseptuallaşdırma həm də hər hansı prosedurların konseptual nəticəsidir, məsələn, perspektiv obraz, ayrı-ayrı konseptlər, konseptlərin mürəkkəb məcmusu. Bununla əlaqədar olaraq, Qərb ənənəsində konseptuallaşdırma termini də cəm halında (conceptualizations) ya konseptuallaşdırma mərhələləri, ya da konseptuallaşdırmanın nəticələri kimi istifadə olunur. Konseptual təhlilin əsas metodu koqnitiv modelləşmədir.

Konseptuallaşdırma termini tibbi psixologiyada və koqnitiv terapiyada həkimin xəstə ilə birgə hadisənin koqnitiv modelinin yenidən qurulması kimi kiyafət qədər istifadə olunur. Belə bir koqnitiv modelin komponentləri situasiyalar, orqanizmin fizioloji “cavabları”, duyğular, davranışlar, mənalar, inanclar, strategiyalar və s.-dir [1, s.46].

Konseptuallaşdırma termini idarəetmədə tez-tez istifadə olunur (məsələn, idarəetmənin konseptuallaşdırılması, səmərəlilik prinsiplərinin konseptuallaşdırılması) və bu, ingilis dilində concept ləksemasının əsas mənası ilə əlaqələndirilir, bu halda isə söhbət, sadəcə, anlayışlar üzərində razılaşmaqdan gedir.

Gəlin mövzuya aid olan məsələlər haqqında danışmağa başlamazdan əvvəl xatırlayaq:

1) hansı əlamətlər əsasında “dil” və “nitq” anlayışlarını fərqləndirirlər?; “daxili nitq” nədir?;

2) koqnitiv dilçilik nə üçün “söz” əvəzinə, əsasən, “konsept” terminindən istifadə edir?

Xatırladım ki, müasir dilçiliyin əsas problemlərindən biri dil və təfəkkürün qarşılıqlı əlaqəsi problemdir.

Dilin təhlilinə koqnitiv yanaşma dildə öz əksini tapan kateqoriyalaşdırılma və konseptuallaşdırma proseslərini müəyyənləşdirib izah etməkdən ibarətdir. Konseptuallaşdırma vahidi koqnitiv dilçilikdə idrakın nəticəsi kimi başa düşülən konsepsiyadır. Konsepsiyada koqnitiv və linqvokulturoloji yanaşma baxımından dil vahidinin təkcə semantikasi cəmləşmir. Konsepsiya mental leksikonun vahididir və insanın idrak fəaliyyətinin nəticəsi olaraq mənalar, dəyərlər və normalar məcmusudur. İnsanın mental leksikonunda təkcə mənalar deyil, həm də “təyinat” – dil şüurunda müəyyən bir mədəniyyət prizmasından sındırılmış bütün duyğu obrazları,

mənalər, qiymətləndirmələr və konnotasiyalar, şəxsi və kollektiv ifadələr saxlanılır.

“Konsepsiya koqnitiv dilçilikdə “dil prizmasından dünyanın necə konseptuallaşdırıldığını, eləcə də öyrəndiyimiz dilin və ayrıca istifadə etdiyimiz dilin dünyanın hansı mənzərəsini nümayiş etdirdiyini” anlamağa çıxışı təmin edən vahiddir” [7, s.46]. Konsepsiyaların dil proyeksiyaları təkcə dünyanın dil mənzərəsi şəklində linqvistik baxımdan mənimsənilmiş dünyanı deyil, həm də dünyanı mənimsəmə yolunun orijinallığını ifadə edir. Burada aydınlıq gətirmək lazımdır: a) konseptuallaşdırma; b) kateqoriya, kateqoriyalaşdırılma.

Konseptuallaşdırma materialın nəzəri təşkilini təmin edən ilkin nəzəri formadır. Dəyişikliklərin mümkün tendensiyalarını əks etdirən anlayışların əlaqə diaqramı..., onların təbiəti və əlaqələrin xarakterinə uyğun hipotezlər (ehtimallar) yaratmağa imkan verir; maddi və ilkin nəzəri anlayışlardan reallığın tədqiq olunan seqmentinin təsvirinin qurulmasının əsasını təşkil edən fərziyyələr çərçivəsində əks etdirən daha çox mücərrəd konstruksiyalara keçməyə imkan verən əqli əməyin təşkil üsuludur.

Kateqoriya Aristotel tərəfindən tətbiq edilmiş termin olub, məntiqi və metafizik termdir, təfəkkürün mümkünlüyü üçün şərtidir. Kateqoriyalar idrak düyünləri, düşüncənin əşyaların mahiyyətinə nüfuz etmə “addımları” və anlarıdır. Kateqoriyalar maddi dünyanın, onun ümumi xassələri, əlaqələri və münasibətlərinin ideal analoqudur.

Hələ eramızdan əvvəl IV əsrdə Aristotel qrammatikanın məntiqə əsaslandığını iddia edirdi. Onun bu məsələdə davamçıları Port-Royal monastırının abbatları, fransız alimləri Antuan Arno və Klod Lanslo idi. Onlar “Ümumi rəşional qrammatika” (1660) əsərində iddia edirdilər ki, dilçiliyin məqsədi bütün dillərin əsasında duran məntiqi prinsipləri öyrənməkdir və hesab edirdilər ki, bütün düşünən insanlar eyni kateqoriyalarda və eyni qanunlara əsasən düşünürlər.

Əgər belədirsə, demək ki, onların qrammatikası eynidir. Bu səbəbdən, məntiqi və linqvistik kateqoriyalar eynidir. Bu abbatların mülahizələri belə idi: Məntiqin əsasını mühakimə, yəni bir

şeyin təsdiq və ya inkar edildiyi düşüncə forması təşkil edir.

Mühakimə S subyekti, P predikatı, birləşdirici və kvantorlardan (A – hamısı və E – bəziləri) ibarətdir. Haqqında nəşə deyilirsə, o, subyektdir, predikat isə mövzu haqqında deyiləndir və S tək, P isə ümumidir.

Məntiqi mülahizə təkliflə eynidir. Diqqət edin, çox sadə bir cümlə: Adam qaçır. Bu cümlə məntiqi mülahizədir: şəxs (predikat) qaçan (əlaqə) adamdır (atribut, yəni predikat). Deməli, dildə hər şey məntiqə tabe olmalıdır.

Bu gün bir çox Qərbi Avropa dillərinin qrammatikasında mübtədə və xəbəri müəyyən etmək üçün məntiqi terminlərdən: subyekt (ing: subject, almanca: Subjekt, fransızca: sujet) və predikat (ing: predicate, almanca: Prädikat, fransızca: prédicat) istifadə olunur – bu, Port-Royal qrammatikasının təsiriidir.

XIX əsrdə irəli sürülmüş son dərəcə əks fikir də var. Belə ki, məşhur alman dilçisi Hermann Steinthal belə demişdir: “Dil və məntiq kateqoriyaları bir-birinə uyğun gəlmir və bir-biriləri ilə dairə və qırmızı anlayışları kimi az əlaqəli ola bilərlər” [4, s.230]. Məşhur abbatlar iddia edirdilər ki, insanlar eyni məntiqi qanunlara əsasən düşünürlər, dil məntiqə tabedir, buna görə də müxtəlif dillərdə dil kateqoriyaları eyni olmalıdır.

Buna əlavə olaraq qeyd edək ki: məntiq paradokslara dözmür, dildə isə söz oyunu var; duyğular, dil paradokslara imkan verir – bütün bunlar istənilən dilin zənginliyinin tərkib hissəsidir.

Nəticə: dil məntiqdən çətindir, məntiq dildən sadədir, çünki həyatı bütün müxtəlifliyi ilə əks etdirir.

XIX əsrdə Humboldtun mülahizələri əsasında “Linqvistik nisbətlik hipotezi” adlanan bir nəzəriyyə yarandı. Bu nəzəriyyəyə görə, müxtəlif dillərdə danışan insanlar dünyanı fərqli görürlər, buna görə də hər dilin öz düşüncə məntiqi vardı. XX əsrdə onun fəal tərəfdarları, ilk növbədə, amerikalı etnolinqvistlər və hind dilləri üzrə mütəxəssislər Edvard Sapir və Benjamin Uorf idi.

Bu nəzəriyyəyə görə, hər dilin özünəməxsus düşüncə məntiqi olduğundan, müxtəlif dillərdə danışan insanlar dünyanı fərqli görürlər. Hum-

boldt iddia edirdi ki, hər bir dil mənsub olduğu insanlar çevrəsini təsvir edir. Və bu çevrədən yalnız başqa birisinə keçdiyiniz halda çıxıb birləşirsiniz. Müxtəlif dillərdə işarələr eyni obyektin fərqli təyinatları deyil, onun fərqli baxışlarıdır. Ən parlaq nümunələr müxtəlif dillərdə rənglərlə əlaqəli sözlərdir. Belə ki, bəzi Afrika qəbilələrində rəng adları üçün yalnız iki söz mövcuddur: biri “isti” (buraya qırmızı, narıncı, sarı daxildir) və digəri soyuq (mavi, bənövşəyi, yaşıl) [6, s.110].

Beləliklə, söz işarə olmaqla yanaşı, həm də zahiri görüntü ilə insanın daxili aləmi arasında mənə kəsb edir. Buradan aydın olur ki, xarici dillərin öyrənilməsi lüğət və qrammatikanın öyrənilməsindən qat-qat artıqdır, bu, yeni baxış bucağının, dünyaya yeni baxışın qiymətləndirilməsidir.

Bu fikirləri inkişaf etdirən Edvard Sapir hələ XX əsrdə müxtəlif cəmiyyətlərin yaşadığı dünyaların ayrı-ayrı dünyalar olduğunu iddia edirdi. Danışdığımız dil ilə reallıq haqda təsəvvür formalaşır və hər insan müəyyən bir dilin hökmü altındadır. Real dünya müəyyən bir cəmiyyətin dil normaları üzərində qurulur [8, s.130].

Benjamin Uorf hesab edirdi ki, insanların davranışı linqvistik faktorlarla izah olunur. O, əmək fəaliyyətinə təhlükəsizlik üzrə müfəttiş kimi başlamış və buna görə də nəzəriyyəsini sübut etmək üçün bu sahədən faktlar gətirmişdir. Məsələn, işçilər boş benzin çənlərinin yanında rahatca siqaret çəkirdilər, çünki onların üzərində **Empty gasoline drums** (Boş benzin çənləri) yazılırdı; baxmayaraq ki, həmişə dibində yanacaq qalıqları yığılırdı və təhlükəli qaz əmələ gəlirdi [5, s.45].

Uorf hind dillərini öyrənmək üçün etdiyi ekspedisiyalarda Hopi hindlilərinin dil xüsusiyyətlərinə diqqət etmişdir, xüsusilə əgər Avropa dillərində forma və məzmun fərqlidirsə (bir vedrə su, bir parça ət), Hopilərdə belə bir fərq yoxdur: belə hallarda hər iki anlayışı ehtiva edən yalnız bir söz istifadə edirlər (su və vedrə). Alim apardığı bir çox müşahidələrdən belə nəticəyə gəlib ki, zaman və maddə anlayışları təcrübəyə əsasən, bütün insanlara eyni formada verilmir. Onlar dilin təbiətindən asılıdır. Qrammatika və məntiq reallığı əks etdirmir, dildən dilə dəyişir. Uorf bu ifrat fikrini belə ifadə etmişdir: Əgər Nyuton ingiliscə yox, hopi dilin-

dən istifadə etsəydi, o zaman Nyutonun qanunları və kainatın quruluşuna baxışı fərqli olardı.

Linqvistik nisbilik fərziyyəsinin tərəfdarları müxtəlif xalqların linqvistik orijinallığını və nəticədə milli təfəkkürün özünəməxsus xüsusiyyətlərini, məntiqi və linqvistik kateqoriyaların eyniliyinin tərəfdarlarını, milli qrammatikaların əsasında duran təfəkkür məntiqinin vəhdətini təsdiq edirlər.

Dil və nitq həm maddi, həm də ideal kateqoriyadır. Düşüncə sahəsindən yanaşdıqda, fərziyələr və mücərrəd konstruksiyalar müstəvisinə keçirik. İlk yadda saxlamalı olduğumuz odur ki, dilçilikdə maddi səviyyəli və qeyri-maddi obyektlər var. Ona görə də mülahizə və tədqiqatlarda abstraksiya səviyyəsinə keçməyimiz artıq dilçilikdə ənənə halını almışdır. Yadda saxlamalıyıq ki, mücərrədlik səviyyəsində qurduğunuz hər şey linqvistik biliklərin hüdudlarından kənar məntiq qanunlarına uyğun qurulmalıdır.

Deməli, bizi danışanın linqvistik davranışının mexanizmi maraqlandırır. Müasir linqvistikə (əsasən, koqnitiv) bu mexanizmi “dil – mədəniyyət – şəxsiyyət” triadası vasitəsilə nəzərdən keçirir. Dil isə hər hansı bir mədəniyyətin forması, onun tərkib hissəsi kimi, bu linqvistik şüurun daşıyıcısı olan xalqın çoxəsrlik mədəni təcrübəsinin xəzinəsi kimi başa düşülür. Düşüncənin əsas ifadə vasitəsi olaraq, dil təfəkkürü müəyyən edir. Ona görə də koqnitivlər tərəfindən dilin öyrənilməsi idrakın dolaylı tədqiqi kimi başa düşülür. İnsan dünya haqqında məlumatların böyük əksəriyyətini fəaliyyət zamanı dildə, dilin köməyi ilə, dil vasitəsilə dərk edir. Məhz buna görə də linqvistik biliklərin strukturlarının informasiyanın emalında necə təmsil olunması və cəlb edilməsi koqnitiv dilçiliyin əsas məsələlərindən biridir.

Bu gün elmə məlumdur ki, idraka ən asan yolu təmin edən dildir: “... biz idrak strukturları haqqında yalnız bu strukturlardan xəbər verən və istənilən təbii dildə təsvir etməyə imkan verən dil sayəsində bilirik...” [7, s.63].

Dili insan ətrafında onu əhatə edən bütün reallıqlar kimi dərk edir; onun təfəkküründə dünyanın əsaslı (konseptual), məntiqi və linqvistik mənzərəsi formalaşır. Hələ XX əsrin 80-ci illərində dünyanın konseptual mənzərəsinin fəlsəfə və psixolinqvistikaya dair əsərlərdə dünyanın

lingvistik mənzərəsindən daha yüksək səviyyəli bir fenomen olduğu fikri ifadə edilmişdir. Söz, dünyanın lingvistik mənzərəsinin əsas vahididir, konsept isə dünyanın konseptual mənzərəsinin vahididir. Konsepsiyalar konsepsiya sferalarında birləşir və dünyanın konseptual mənzərəsini təşkil edir.

Söz və konseptin müqayisəsi və ayırd edilməsi koqnitiv dilçiliyin əsas vəzifələrindən biridir.

Konsepsiya müasir dilçilikdə kifayət qədər geniş şərh olunur. Bununla belə, tədqiqatçılar yekdil fikirdədirlər ki, konsepsiya sintetik xarakterli şərti psixi vahiddir, sırf koqnitiv statusa malik olub təfəkkürdən kənarında mövcud deyil. Konsepsiyanın mürəkkəbliyi dil və təfəkkür arasında ikitərəfli əlaqənin olmasındadır. Dil və nitq konsepsiyasının reallaşdığı sahələrdir. Amma konsept mental leksikonun vahididir.

Konsepsiya sözlə təmsil olunur, lakin klassik semantika baxımından sözdən bir qədər fərqli düzülüş strukturudur. Onu da vurğulayaq ki, konseptin nə olması ilə bağlı dilçilikdə hələ də vahid fikir yoxdur. Yaxud da, hansı meyarların dünyanın lingvistik və konseptual mənzərəsini dəqiq fərqləndirməyə imkan verməsi məlum deyil. “Elmdə bir terminin təsdiqi dövrü, şübhəsiz ki, onun istifadəsinin müəyyən əsassızlığı, sərhədlərin dağılması, mənaca və yaxud lingvistik cəhətdən yaxın olan terminlərlə qarışması ilə bağlıdır” [9, s.76]. Konsept – elmi abstraksiyadır. Elmi cəhətdən mücərrəd anlayışdır. Mənanı ən qüvvətli və adekvat şəkildə ifadə edən sözlə ifadə edilir. Lakin lüğətlərdəki şərhlərdə verilmiş şifahi işarə üçün təsbit edilən mənalarla yanaşı, konsept öz sahəsində onun periferiyasını təşkil edən və izahlı lüğətlərlə sabitləşdirilməyən anlayış və mənaları birləşdirir.

Konsepsiya freym (konstrukt, geştalt, script) vasitəsilə həyata keçirilir.

Konseptlər mühüm mədəni məlumatları daşıyan və işarələr şəklində öz konkret ifadəsini tapan “məna yığınları” kimi başa düşülür. O öz sahəsinə təkcə açıq-aşkar deyil, həm də danışan insanın (yazıb-oxuyan, düşünən) mentalitetində bu anlayışla bağlı, söz-işarə vasitəsilə maddiləşmiş gizli mənaları yığır. Y.S.Stepanovanın verdiyi tərifi görə, “...konsept – insanın psixi aləmində mədəniyyətin “hüceyrəsidir”, mədəni şəkildə mənimsənilmiş mənalar isə – yalnız re-

ferentlə birbaşa əlaqələr deyil, həm də lingvistik təfəkkür daşıyıcısı olan insanların ümumi mədəni yaddaşına əsaslanan görünməz assosiasiya telləridir” [11, s.46].

Konsepsiyalarda yalnız fərdi bilik və təcrübə deyil, həm də bütün lingvistik qrup üçün ümumi olan biliklər toplanır; onlar “müəyyən mənada müasir... cəmiyyətin “kollektiv şüursuzluğu”dur” [11, s.46]. Elmdə mövcud olan lingvistik nisbilik fərziyyəsinə əsaslanaraq, belə görünür ki, konseptlər – universallar barədə danışmaq olar. Dünyanın, demək olar ki, bütün dillərində xüsusi semantik və emosional yüklənmiş sözlər var: Allah, ata, ana, iman, həyat, ölüm, sevgi, tənhalıq, dost və düşmən konseptləri mövcuddur.

Koqnitiv dilçilik etiraf edir ki, lüğət şərhlərində yalnız minimum məzmun təqdim olunur ki, bu da konseptin aktuallaşmasıdır. Bunu məlum fakt da təsdiq edir: hər bir lüğət obyektiv məzmunu müəllifin subyektiv şərhini əks etdirir. Məhz bununla bağlı hələ XVIII əsrdə məşhur ingilis yazıçısı və leksikoqrafı Samuel Conson yazırdı: “Lüğətlər saatlara bənzəyir. Ən pisi belə heçdən yaxşıdır və hətta ən yaxşısından da tam dəqiqlik gözləmək olmaz” [10].

Koqnitiv dilçilikdə konsepsiya dünyanın dil prizmasından necə konseptuallaşdırıldığını və öyrəndiyimiz dilin və müəyyən bir dilin dünyanın hansı mənzərəsini nümayiş etdirdiyini anlamağa imkan verən vahiddir.

Quruluş və məzmun baxımından konsept növlərinin müxtəlifliyinə baxmayaraq, hər bir konsept onun əsas koqnitiv qatını təşkil edən əsas duyğu təsvirinə malikdir. Bu, bir növ prototipdir, tutumu və proqramlaşdırma dilinə istinad edərək, bu mental “kapsula” yüklənməsini məhz bu konsept üçün beynimizdə sabitlənmiş konstantanı (sabit kəmiyyət) müəyyən edir. Konsepsiyanın özəyi – sabit – müxtəlif koqnitiv xüsusiyyətlərini cəlb edən bir maqnit kimi metaforik şəkildə təmsil oluna bilər.

Monosemantik və polisemantik ola bilən söz kimi, konseptlər də birsəviyyəli (birqatlı) və çoxsəviyyəli (çoxqatlı) ola bilər. Konseptin məzmunu xüsusi duyğu hissləri və təsvirləri əks etdirirsə, o, əsas səviyyə/lay ilə məhdudlaşdırıla bilər. İntellektual cəhətdən inkişaf etməmiş bir insanın və ya uşağın düşüncəsində də bu, eyni ola bilər. Daha mürəkkəb konseptlər əsas baza

səviyyəsində əlavə koqnitiv təbəqələrinin qatlandığı iyerarxik qaydada qurulmuş struktur kimi təqdim olunurlar. Əsas təbəqənin, əlavə

koqnitiv xüsusiyyətlərin və təbəqələrinin məcmusu konseptin strukturunu müəyyən etməklə onun həcmi təşkil edir.

Nəticə / Conclusion

Konseptlərə dair müxtəlif şərhələrə baxmayaraq, tədqiqatçılar onların şərti mental struktur olması barədə yekdil fikirdədirlər; sırf koqnitiv

statusa malikdirlər və təfəkkürdən kənarında mövcud deyillər.

Ədəbiyyat / References

1. Beck, J.S. Cognitive behavior therapy: basics and beyond. – New York: Guilford Press, 2011.
2. Jackendoff, R. Semantics and Cognition. – Cambridge, MA. and London. 6th. Ed. 1993.
3. Langacker, R. Concept, image, symbol: The cognitive basis of grammar. – Berlin: New York: Mouton de Gruyter, 1990.
4. Steintal, H. Aus meinem Leben. – Tübingen, 2008.
5. Бенджамин, Ли Уорф. Язык, мысль и реальность. MIT Press.
6. Гумбольдт, В. Язык и философия культуры. – М., 1985.
7. Кубрякова, Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука // Вопросы языкознания, 1994, № 4.
8. Сепир, Э. Статус лингвистики как науки; Грамматист и его язык // Языки как образ мира. – М.: АСТ, Terra Fantastica, 2003.
9. Слышкин, Г.Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов. АКД. – Волгоград, 1999.
10. Словарь английского языка Джонсона, Сэмюэля; Чалмерс, Александр [Elektron resurs] https://www.ebay.com/itm/394134454002?_trkparms=amclsrc%3DITM%26aid%3D1110006%26algo%3DHOMESPLICE.SIM%26ao%3D1
11. Степанов, Ю.С. Смена «культурных парадигм» и её внутренние механизмы // Философия языка: в границах и вне границ / Ю.С.Степанов. – Харьков, 1997.

Концептуализация мира в языке

Нигяр Бабаева

Доктор философии по филологии

Бакинский славянский университет. Азербайджан.

Резюме. Концепт – это единица когнитивного уровня, поэтому он включает в себя все, что касается природы понимания и значения. Но понятие есть и факт культуры, а следовательно, оно включает в себя и тех, кто его делает таковым: исходную форму – этимологию, аксиологическую оценку, ассоциации, абстракцию, ментальные изоглоссы.

Концептуализация – это процесс приобретения, познавательной обработки и организации информации в виде понятийных структур, реализуемых человеком в процессе общения или познания мира. Такое широкое понимание концептуализации восходит к работам Р.Линекера, где концептуализация определяется как процесс когнитивной обработки информации, связанный с формированием смыслов.

В статье речь идет о концептуализации и категоризации мира в языке. При подготовке статьи использовались различные научные источники.

Ключевые слова: концепт, категория, язык, мир, языкознание